

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΑΓΚΟΣ

ΞΕΧΑΣΜΕΝΑ ΠΡΩΤΟΣΕΛΙΔΑ

ΡΕΠΟΡΤΑΖ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΙΚΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ	9
1. Ο ΛΟΡΔΟΣ ΕΛΓΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ ΤΟΥ <i>ΜΕΝΤΟΡΑ</i> [1802-1805]	13
2. ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΤΕΛΕΣΕΙΣ ΘΑΝΑΤΟΠΟΙΝΙΤΩΝ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΑΔΑ [1830]	22
3. ΚΙΝΗΜΑ ΜΕΡΕΝΤΙΤΗ: ΕΝΑ ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΜΕ... ΛΗΣΤΡΙΚΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ [1847]	29
4. ΥΠΟΘΕΣΗ ΚΟΡΦΙΩΤΑΚΗ: ΜΙΑ ΑΓΝΩΣΤΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ [1850]	39
5. «ΙΟΥΝΙΑΝΑ»: ΕΝΑΣ ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ [1863]	47
6. ΚΑΡΟΛΟΣ ΟΓΛΑ: Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ ΠΟΥ ΔΟΛΟΦΟΝΗΘΗΚΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ [1878]	56
7. ΣΚΛΑΤΙΝΑ ΤΡΙΚΑΛΩΝ: Η ΠΡΩΤΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ [1881]	66
8. Η ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ [1861-1899]	73
9. ΜΟΝΟΜΑΧΙΕΣ: ΟΤΑΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΛΥΝΑΝ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΤΙΜΗΣ [1895-1914]	82
10. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΣΤΟ <i>ΛΟΡΕΛΑΪ</i> ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ [1902]	99
11. Η ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΒΑΦΑΚΗ [1922]	109
12. Η ΛΗΣΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΗΣΤΑΡΧΟΙ ΡΕΝΤΖΑΙΟΙ [1926]	119
13. ΑΔΕΛΦΟΙ ΧΡΙΣΤΟΦΙΛΕΑ: ΜΠΟΝΙ ΚΑΙ ΚΛΑΪΝΤ ΑΛΛΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ [1929]	131
14. «ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΣ»: Η ΠΡΩΤΗ ΜΑΖΙΚΗ ΕΘΝΙΚΙΣΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ [1927-1944]	141
15. ΥΠΟΘΕΣΗ ΔΩΡΟΘΕΑ ΝΤΕ ΡΟΠ: ΕΝΑ ΕΡΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΟΠΕΥΤΙΚΟ ΘΡΙΛΕΡ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ [1934]	156
16. Ο ΝΙΚΟΣ ΜΠΟΥΡΑΝΤΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗΧΑΝΟΚΙΝΗΤΟ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ ΠΟΛΕΩΝ [1939-1945]	163
17. Η ΒΥΘΙΣΗ ΤΟΥ ΥΠΟΒΡΥΧΙΟΥ <i>ΠΕΡΣΕΥΣ</i> : ΑΠΟΔΡΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΘΑΝΑΤΟ [1941]	172
18. ΑΤΜΟΠΛΟΙΟ <i>ΟΡΙΑ</i> : Ο <i>ΤΙΤΑΝΙΚΟΣ</i> ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ [1944]	182
19. <i>ΜΑΤΑΡΟΑ</i> : ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΗΣ «ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΜΕ ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΜΑΤΙΑ» [1945]	191
20. ΝΙΑΛΑ: ΑΝΑΚΩΧΗ ΣΤΗ ΧΙΟΝΟΘΥΕΛΛΑ [1947]	201
21. Η ΑΓΝΩΣΤΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΕΑ/ΤΕΑ [1948-1982]	211
22. Ο «ΔΡΑΚΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ»: ΤΟ ΜΕΝΤΙΟΥΜ «ΕΙΔΕ» ΤΟΝ ΔΟΛΟΦΟΝΟ [1953]	223
23. Η «ΜΕΓΑΛΗ ΑΠΟΔΡΑΣΗ» ΑΠΟ ΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΤΩΝ ΒΟΥΡΛΩΝ [1955]	232
24. Ο ΓΚΟΥΝΤΕΡ ΚΟΛΒΕΣ, ΤΟ ΡΑΛΙ «ΑΚΡΟΠΟΛΙΣ» ΚΑΙ ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ [1959]	243
25. ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΓΚΟΥΒΟΥΣΗ: Η ΠΡΩΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΠΟΙΝΙΚΗ ΠΟΥ ΕΚΤΕΛΕΣΤΗΚΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ [1959-1960]	253
26. <i>ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΗ</i> : ΤΑ «ΚΟΚΚΙΝΑ» <i>ΕΠΙΚΑΙΡΑ</i> [1964]	261
27. ΤΟ ΕΓΚΛΗΜΑ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗΝ <i>ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ</i> [1968]	268
28. ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΠΑΣ: «Η ΑΝΤΑΡΣΙΑ ΤΟΥ <i>ΒΕΛΟΥΣ</i> , ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΜΟΥ» [1973]	278
29. ΤΟ «ΠΡΑΞΙΚΟΠΗΜΑ ΤΗΣ ΠΙΤΖΑΜΑΣ» [1975]	290
30. ΥΠΟΘΕΣΗ «ΝΕΡΟ ΤΟΥ ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ»: ΜΙΑ ΜΑΥΡΗ ΣΕΛΙΔΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΥ [1976]	300

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΩΣ ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Τα ερωτήματα είναι λίγο πολύ γνωστά και κατά καιρούς επανέρχονται με κυμαινόμενη ένταση: Κατά πόσο οι δημοσιογράφοι δικαιούνται να (δι)ερευνούν τα ιστορικά γεγονότα, εισχωρώντας έτσι στα «χωράφια» των ιστορικών; Επιπλέον, όταν το κάνουν, είναι σε θέση να εισφέρουν κάτι ουσιώδες στην ιστορική γνώση; Και, τελικά, πότε ένα γεγονός γίνεται Ιστορία και επομένως πότε περνά από τη δικαιοδοσία του δημοσιογράφου σε αυτήν του ιστορικού;

Οι απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα είναι παντοειδείς και αναπτύσσονται σε ένα ευρύτατο πεδίο: από τη θέση ότι ο δημοσιογράφος έχει την απόλυτη ελευθερία, στο πλαίσιο των κανόνων της επαγγελματικής δεοντολογίας, να ασχοληθεί με οποιοδήποτε θέμα, επομένως και με την ιστορική έρευνα (ή έστω με την «παροντική Ιστορία»), μέχρι την αντίληψη πως η Ιστορία έχει ανάγκη από τα μεθοδολογικά εργαλεία της επιστήμης προκειμένου να αναλυθεί σε βάθος και να κατανοηθεί σε όλες τις παραμέτρους της.

Σε κάθε περίπτωση, αποτελεί αδιεμφισβήτητο γεγονός πως ορισμένες φορές οι δημοσιογράφοι πρωτοπορούν στην ιστορική έρευνα, αφού από... επαγγελματική διαστροφή αναζητούν τις αθέατες και αχαρτογράφητες γωνίες της Ιστορίας, τις οποίες οι κατ'επάγγελμα ιστορικοί αρχικά αγνοούν ή περιφρονούν –συχνά λόγω ακαδημαϊκών «αγκυλώσεων», για να πάρουν ωστόσο κατόπιν το «νήμα» και να το οδηγήσουν

έως το «εργαστήριο» της επιστημονικής έρευνας.

Στην Ελλάδα, το (κάπως αδόκιμα) αναφερόμενο ως ιστορικό ρεπορτάζ (historical feature story, σύμφωνα με τον επικρατούντα αγγλοσαξονικό όρο), δηλαδή η δημοσιογραφική έρευνα που στοχεύει είτε στην ανάδειξη ενός ξεχασμένου ή αποσιωπημένου ιστορικού περιστατικού είτε στην αποκάλυψη νέων και άγνωστων στοιχείων (μαρτυριών, εγγράφων, οπτικοακουστικών ντοκουμέντων κτλ.) για ένα ήδη εμποδισμένο από την επιστημονική εξέτασή του γεγονός, δεν βρήκε ως δημοσιογραφικό είδος ιδιαίτερη απήχηση, σε αντιδιαστολή με τη μεγάλη παράδοσή του στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης και στις ΗΠΑ. Αν εξαιρέσει κάποιος τις ιστορικές επιφυλλίδες που έως τη δεκαετία του 1970 δημοσιεύονταν σε εφημερίδες και περιοδικά ως αναγνώσματα σε συνέχειες, το ιστορικό ρεπορτάζ δεν καλλιεργήθηκε ενδελεχώς, ίσως επειδή απαιτούσε ειδικές γνώσεις και ενδιαφέρον από τους συντάκτες ή και επειδή οι επιχειρήσεις των ΜΜΕ δεν ήταν συνήθως διατεθειμένες να διαθέσουν τον απαιτούμενο χρόνο –αλλά και τους πόρους που συχνά απαιτούνται– για την αποτελεσματική ολοκλήρωση μιας τέτοιας έρευνας. Έτσι, ελάχιστοι Έλληνες δημοσιογράφοι –παλιότερα, στη δύση της επαγγελματικής καριέρας τους– έχουν κατά καιρούς ειδικευτεί στο είδος αυτό, επιτυγχάνοντας ωστόσο αξιοθαύμαστα αποτελέ-

σματα, που σε αρκετές περιπτώσεις επέβαλαν μία εντελώς νέα γωνία θέσης σε πολλές πτυχές της ελληνικής ιστορίας. Εντούτοις, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται το φαινόμενο ολόένα και περισσότεροι δημοσιογράφοι να ασχολούνται συστηματικά ή σποραδικά (συνήθως στο πλαίσιο του πολιτικού ή του ελεύθερου ρεπορτάζ) με αυτό το δημοσιογραφικό είδος, κάτι που πιθανώς να προαναγγέλλει την επαναξιολόγησή του στην εγχώρια δημοσιογραφική πρακτική.

Υπό το πρίσμα των παραπάνω, τα τριάντα άρθρα που δημοσιεύονται στον παρόντα τόμο αποτελούν προϊόν δημοσιογραφικής και όχι «ιστορικής» έρευνας· επομένως, δεν επιδιώκουν να υποδυθούν την ιστορική (ή ιστοριογραφική) μελέτη. Η επιλογή των θεμάτων έγινε με δημοσιογραφικά κριτήρια και η προσέγγισή τους με τις μεθόδους του ρεπορτάζ: ύπαρξη πρωτοτυπίας ή/και μοναδικότητας, αναζήτηση αξιόπιστων πηγών, διασταύρωση κάθε πληροφορίας, παροχή κατά το δυνατόν τεκμηριωμένων και ολοκληρωμένων απαντήσεων στα θεμελιώδη δημοσιογραφικά ερωτήματα: ποιος, τι, πού, πότε, πώς και γιατί. Τα κείμενα αυτά εξετάζουν ποικιλόμορφα και εν πολλοίς αδιερεύνητα περιστατικά της νεότερης ελληνικής ιστορίας, τα οποία στην εποχή τους απασχόλησαν ζωηρά την κοινή γνώμη και τα πρωτοσέλιδα του τύπου, όμως στη ροή του ιστορικού χρόνου τα περισσότερα παραμερίστηκαν από τα μείζονα πολιτικά, διπλωματικά, στρατιωτικά και κοινωνικά γεγονότα της περιόδου και εντέλει υποβαθμίστηκαν στο επίπεδο των βιβλιογραφικών υπο-

σημειώσεων ή εντάχθηκαν στο πεδίο της μικροϊστορίας.

Προφανώς, τα θέματα που περιλαμβάνονται στα *Ξεχασμένα πρωτοσέλιδα* δεν εξαντλούν την περίοδο μεταξύ των ετών 1802 και 1976, αλλά η παρουσίασή τους με χρονολογική σειρά γίνεται σκόπιμα, ώστε αφενός από την ανάδυση του «γενικού» μέσω της διεξοδικής παρουσίασης του «ειδικού» ο αναγνώστης να διατηρήσει μια –έστω αδρή– αίσθηση των ιστορικών συνάψεων στην πορεία των γεγονότων και αφετέρου να εικονογραφηθεί ευδιάκριτα το corpus των ιστορικών υποπεριόδων, στις οποίες εντάσσονται τα αναφερόμενα γεγονότα.

Διευκρινίζεται πως, με εξαίρεση τα κεφάλαια *Σκλάτινα Τριχάλων: Η πρώτη εξέγερση στην ιστορία του αγροτικού κινήματος και Μονομαχίες: Όταν οι Έλληνες έλυναν τις διαφορές τους στο «πεδίο της τιμής»* που γράφτηκαν ειδικά για την παρούσα έκδοση, τα άλλα κείμενα του τόμου αποτελούν επεξεργασμένη και επικαιροποιημένη εκδοχή ήδη δημοσιευμένων στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο άρθρων μου. Συγκεκριμένα, για πρώτη φορά δημοσιεύτηκαν κατά κύριο λόγο στο περιοδικό *Ιστορία Εικονογραφημένη*, τον διευθυντή του οποίου, Διονύση Μουσμότη, ευχαριστώ από καρδιάς για την εμπιστοσύνη του, στις εφημερίδες *Απογευματινή* και *Πρώτο Θέμα* και στις ιστοσελίδες *Έγκλημα και Τιμωρία* (eglima.wordpress.com) και *freelancers.gr*, από τον Δεκέμβριο του 2006 έως τον Αύγουστο του 2015.

Καλή ανάγνωση!

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΑΓΚΟΣ
Νοέμβριος 2016

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΕΛΓΙΝ ΚΑΙ ΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ ΤΟΥ ΜΕΝΤΩΡΑ

Ένα από τα πιο σημαντικά και ιστορικότερα ναυάγια των ελληνικών θαλασσών είναι αναμφισβήτητα αυτό του πλοίου *Μέντωρ*, που βυθίστηκε στα Κύθηρα τον Σεπτέμβριο του 1802. Η ιδιαίτερη σημασία του σχετίζεται με το γεγονός πως το σκάφος μετέφερε μεγάλο μέρος των γλυπτών του Παρθενώνα και άλλων μνημείων της Ακρόπολης, τα

οποία αφαίρεσε παράνομα και στη συνέχεια φυγάδευσε στην Αγγλία ο λόρδος Έλγιν. Το χρονικό του ναυαγίου, οι ενέργειες ανέλκυσης του πολύτιμου φορτίου του, αλλά και οι μεταγενέστερες υποβρύχιες αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή συγκροτούν ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον κεφάλαιο στην ιστορία της λεηλασίας των ελληνικών μνημείων.

Το 1800 ο διπλωμάτης Τόμας Μπρους, λόρδος του Έλγιν και πρέσβης της Βρετανίας από το 1799 στην Κωνσταντινούπολη, έστειλε στην Αθήνα ομάδα καλλιτεχνών υπό τον Ιταλό ζωγράφο Τζιοβάνι Μπατίστα Λουζιέρι, προκειμένου να σχεδιάσουν και να λάβουν εκμαγεία από τα γλυπτά και τα μνημεία της Ακρόπολης, με τα οποία σκόπευε να διακοσμήσει την έπαυλη που κατασκεύαζε τότε στη γενέτειρά του στη Σκοτία. Τον Ιούλιο του 1801 ο εφημέριος της βρετανικής πρεσβείας Φίλιπ Χαντ κατάφερε να εξασφαλίσει –πιθανότατα με χρηματισμό– μια επιστολή (φιρμάνι) αμφιλεγόμενου περιεχομένου από την Πύλη, που παρείχε την άδεια στα μέλη του συνεργείου να στήσουν ικριώματα στην Ακρόπολη, να κατασκευάσουν εκμαγεία, να καταμετρήσουν τα κτίρια, να πραγματοποιήσουν ανασκαφές για ανεύρεση επιγραφών, καθώς και να πάρουν «μερικά κομμάτια πέτρας με επιγραφές και γλυπτά». Σημειώνεται ότι το φιρμάνι αυτό δεν έχει εντοπιστεί από ερμηνευτές σε τουρκικά αρχεία και είναι σήμερα διαθέσιμο μόνο στην ιταλική και αγγλική μετάφρασή του. Πάντως, έκτοτε και έως το 1804, η ομάδα του Έλγιν αποκαθλόγισε τμηματικά πενήντα έξι λίθους της ζωφόρου, δεκαεννέα αετωματικές μορφές και δεκαπέντε μετόπες μαζί με ορισμένα αρχιτεκτονικά μέλη από το μνημείο, τα οποία μετέφερε σταδιακά στην Αγγλία.

ΣΤΑ ΒΡΑΧΙΑ ΤΟΥ ΑΒΛΕΜΟΝΑ

Στις 15 Σεπτεμβρίου 1802 απέπλευσε από το λιμάνι του Πειραιά με κατεύθυνση τη Μάλτα και τελικό προορισμό την Αγγλία το χωρητικότητας 134 τόνων μπρίκι *Μέντωρ*, μεταφέροντας δεκαέξι μεγάλα ξύλινα κιβώτια –κατ’ άλλες αναφορές, που πάντως δεν επιβεβαιώνονται από τα έως σήμερα διαθέσιμα στοιχεία, τα κιβώτια ήταν δεκαεπτά–, τα οποία περιείχαν δεκατέσσερα τμήματα από τη ζωφόρο του Παρθενώνα και τέσσερα από αυτή του ναού της Απτέρου Νίκης, καθώς και άλλα μεμονωμένα σπαράγματα και μέρη αγαλμάτων (μαρμάρινα μπούστα, τον μαρμάρινο Θρόνο του Πρυτάνεως, σφονδύλους κ.ά.), που είχε αποσπάσει το συνεργείο του Έλγιν. Καπετάνιος του πλοίου ήταν ο Σκοτσέζος Γουίλιαμ Έγκλεν, ενώ σε αυτό επέβαιναν δώδεκα άτομα, μεταξύ των οποίων ο γραμματέας του Έλγιν Γουίλιαμ Χάμιλτον, ο λοχαγός πυροβολικού Τζον Σκουάιρ και ο τοπογράφος και αρχαιολόγος Γουίλιαμ Λικ, στον οποίο ανήκε το περιεχόμενο τεσσάρων κιβωτίων.

Ο Χάμιλτον είχε εξουσιοδοτηθεί από τον Έλγιν να εποπτεύσει τη φόρτωση και τη μεταφορά των κιβωτίων, ενώ του είχε δοθεί η δυνατότητα μίσθωσης και άλλων πλοίων, εφόσον αυτό κρίνόταν απαραίτητο. Επιπλέον, ο ίδιος ο Έλγιν είχε ασκήσει πιέσεις στον καπετάνιο του *Μέντωρα* να επιτρέψει τη φόρτωση μεγαλύτερων γλυπτών στο πλοίο, κάτι που ωστόσο προσέκρουσε στην άρνηση του δεύτερου, ο οποίος επικαλέστηκε λόγους ασφαλούς πλεύσης.

Στις 6 το απόγευμα της 16ης Σεπτεμβρίου κι ενώ ο *Μέντωρ* είχε φτάσει στο ακρωτήριο Ταίναρο της Πελοποννήσου, ένας δυνατός βορειοδυτικός άνεμος τον έβγαλε από την πορεία του, παρασύροντάς τον περίπου σαράντα μίλια νοτιότερα. Το πρωί της επόμενης μέρας, ο Έγκλεν και ο πλοηγός Μ. Μαλής διαπίστωσαν πως στο σκάφος έμπαινε νερό και αποφάσισαν να πλησιάσουν τις πελοποννησιακές ακτές ώστε να βρουν προσωρινά ασφαλές καταφύγιο. Όμως κανείς από τους δύο δε γνώριζε επαρκώς την ακτογραμμή της Πελοποννήσου κι έτσι τελικά επέλεξαν να καταφύγουν στο λιμάνι του Αβλέμονα (Αγίου Νικολάου) στα Κύθηρα, τα οποία τότε αποτελούσαν τμήμα της ημιαυτόνομης Επτανήσου Πολιτείας (1800-1807).

Γύρω στις 2 το μεσημέρι της 17ης Σεπτεμβρίου το πλοίο μπήκε στον όρμο του Αβλέμονα και αγκυροβόλησε. Οι δυνατοί άνεμοι, ωστόσο, ξέσυραν τις άγκυρές του κι έτσι το πλήρωμα αναγκάστηκε να κόψει τα σκοινιά προκειμένου να σαλπάρει. Όμως η θαλασσοταραχή το έριξε στα γύρω βράχια, με αποτέλεσμα σε λίγες ώρες το σκάφος να βυθιστεί σε βάθος 22-24 μέτρων.

Μια ελαφρώς διαφορετική –αν και λιγότερο έγκυρη– εκδοχή για τις συνθήκες του ναυαγίου παραθέτει ο χρονικογράφος των Κυθίων και σύγχρονος του γεγονότος ιερέας Γρηγόριος Λογοθέτης, εφημέριος σε εκκλησία του νησιού: «Ένα καράβι εγκλέζικο ερχόμενο από τας Αθήνας» αναφέρει «διά να αράξει εις τον Αυλέμονα, ήτον φορτωμένο με αξιόλογα μαρμάρινα αγάλματα διάφορα,

βαλμένα εις κασέλλες, και επειδή εκοιμώντο οι άνθρωποι εκτύπησε εις μίαν ξέραν και έσπασε, τα δε μάρμαρα μες τες κασσέλες επήγαν όλα εις το βάθος της θαλάσσης, μόνον οι άνθρωποι εγλύτωσαν γυμνοί».

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Σε κάθε περίπτωση, οι επιβάτες του *Μέντορα* περισυνελέγησαν από το πλήρωμα του υπό αυστριακή σημαία πλοίου *Ανίκητος*, που ήταν αγκυροβολημένο στην είσοδο του λιμανιού. Αμέσως μετά ο Χάμιλτον έσπευσε να ενημερώσει για το γεγονός τον υποπρόξενο της Αγγλίας στο νησί από το 1799 Εμμανουήλ Καλούτση. Αυτός συνέταξε επιστολές προς τους προεστούς τόσο στη Χώρα Κυθήρων όσο και στην ενδοχώρα του νησιού, τους υποπροξένους των άλλων χωρών, καθώς και τις διοικητικές αρχές του νησιού, με τις οποίες ζητούσε να ληφθούν όλα τα απαραίτητα και νόμιμα μέτρα για την ανέλκυση του πλοίου, την προστασία των επιβαινόντων και την περισυλλογή του φορτίου που η θάλασσα θα έβγαζε στην ακτή. Την επόμενη ημέρα οι προεστοί των Κυθήρων απάντησαν πως θα προέβαιναν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες «όντας υπόχρεος η Επτάνησος Ρεπουμπλίκα μας εις τον Μέγαν Βασιλέα όπου η Εκλαμπρότης σας έχει την τιμήν να δουλεύη και εις το περίφημον Έθνος των Βρετανών» και διευκρίνιζαν πως «με δημόσιον κήρυγμα εκάμαμεν γνωστόν, το όσον ηκολούθησεν εις όλους τους κατοίκους της περιοχής μας, προστάζοντες και διορίζοντες εις αυτούς, υπό την απειλήν των πλέον μεγάλων σκληρών παιδεύσεων, να μην ήθελε τις τολμήση να δώση την παραμικράν ενόχλησιν και ζημίαν, τόσον εις τα ειρημμένα υποκείμενα, ως και εις όσους είναι εις την συνοδείαν τους, ώσπερ και εις το πράγμα όπου από λογαριασμόν τους ήθελεν ευρεθή».

Στο μεταξύ, νωρίς το πρωί της 18ης Σεπτεμβρίου ο Καλούτσης, συνοδευόμενος από δύο άτομα για λόγους ασφαλείας, είχε μεταβεί από τη Χώρα Κυθήρων στον Αβλέμονα. Εκεί η πρώτη ενέργειά του ήταν να λάβει καταθέσεις από τον πλοίαρχο Έγκλεν, τον γραμματέα του, τον Μαλή και τον Χάμιλτον σχετικά με τα αίτια του ναυαγίου. Είναι ενδιαφέρον να επισημανθεί πως, μολονότι ο Έγκλεν ανέφερε μεταξύ άλλων ότι «πριν από έναν μήνα περίπου έλαβα διαταγή από τον Εξοχώτατο Πρεσβευτή να μεταβώ από τη Σμύρνη στην Αθήνα, με το μπριγαντίνο *Μέντωρ* [...] για να παραλάβουμε κάσες με μάρμαρα αρχαία, που είχε περισυλλέξει στην πόλη αυτή, έχοντας σχετικόν φιρμάνι της Υψηλής Πύλης», ο Έλγιν, σε μεταγενέστερη επιστολή του από την Κωνσταντινούπολη προς τον Καλούτση (25 Οκτωβρίου 1802), με την οποία ζητούσε «να καταβάλετε κάθε δυνατή προσπάθεια για τη διάσωση του πλοίου, όσο και του φορτίου», απέκρυψε το ακριβές περιεχόμενο των κιβωτίων αναφέροντας παραπλανητικά: «Μέσα σε αυτό υπήρχαν κάποια κιβώτια που περιείχαν λίθους, καμιάς ιδιαίτερης αξίας μεν, αλλά πολύ σημαντικούς για μένα τον ίδιο, ώστε να θέλω να τους εξασφαλίσω». Το γράμμα αυτό πα-

ρέδωσε στον Καλούτση στις 18 Νοεμβρίου ο Πέτρος Γαβαλάς, ο οποίος ενημέρωσε τον υποπρόξενο πως ενεργούσε για λογαριασμό του Έλγιν, έχοντας το καθήκον να ενημερώνεται τακτικά για την πρόοδο των εργασιών ανέλκυσης του φορτίου του *Μέντορα*.

ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΟΥΝ ΔΡΑΣΗ ΟΙ ΔΥΤΕΣ

Αμέσως μετά το ναυάγιο, οι Λικ και Σκουάιρ μετέβησαν στην Κέρκυρα και από εκεί επέστρεψαν στην Αγγλία. Στα Κύθηρα παρέμεινε ο Χάμιλτον, ο οποίος στις 20 Σεπτεμβρίου υπέγραψε συμβόλαιο με τον πλοίαρχο του *Ανίκητου* για την ανέλκυση του *Μέντορα*. Παράλληλα, έστειλε τους Κυθήριους Ιωάννη Τζάνε και Μανώλη Κληρονόμο στο Ναύπλιο προκειμένου να αναζητήσουν εξειδικευμένους δύτες που θα πραγματοποιούσαν την ανέλκυση του βυθισμένου φορτίου του πλοίου.

Ωστόσο, καθώς στο Ναύπλιο δε βρέθηκαν κατάλληλοι δύτες, στις 8 Οκτωβρίου ο Χάμιλτον υπέγραψε στα Κύθηρα συμβόλαιο με πέντε Καλύμνιους δύτες, με αμοιβή 7.000 γρόσια. Στο συμβόλαιο αυτό προσαρτήθηκε κατάλογος των αντικειμένων που θα έπρεπε να ανασυρθούν από τον βυθό (άγκυρες, τηλεβόλα, πυρομαχικά, κασέλες, πηδάλια, ιστία, πανιά κτλ.), στον οποίο περιλαμβάνονταν επίσης «16 κάσες με μάρμαρα» και «ένα κάθισμα μαρμάρινο». Ακόμα υπήρχε ειδικός όρος πως οποιοδήποτε άλλο αντικείμενο εντοπιζόταν θα αποτελούσε ιδιοκτησία του Χάμιλτον. Ο τελευταίος αυτός όρος αποκτά ιδιαίτερη σημασία αν ληφθεί υπ' όψιν πως, μετά το τέλος των εργασιών ανέλκυσης των γλυπτών του Έλγιν, ανασύρθηκαν και παραδόθηκαν στον Χάμιλτον και άλλα γλυπτά που δεν ανήκαν στον συγκεκριμένο κατάλογο. Είναι ενδεικτικό πως σε μεταγενέστερη επιστολή του (9 Ιανουαρίου 1806) προς τον γραμματέα του Έλγιν, ο Καλούτσης ενημέρωνε πως «διαβαίνουσα τυχαίως ενταύθα μία λέμβος μετά δυτών, καλόν ενόμισα να ενεργήσω δι' αυτών νέαν έρευναν επί του βυθισθέντος σκάφους του *Μέντορος*, όπως τουλάχιστον διασώσω τον χαλκόν τον περιβάλλοντα αυτό. Ουδέν ηδυνήθησαν οι δύται ούτοι να ενεργήσουν – εύρον μόνον εις τον πυθμένα μικρόν αγαλμάτιον μαρμάρινον κολοβωμένον κατά την κεφαλήν, τας χείρας και τους πόδας, δεικνύον μολαταύτα τους ωραιότερους σχηματισμούς της αρχαίας γλυπτικής των Ελλήνων. Τούτο βεβαίως δεν απαρτίζει μέρος της συλλογής του Λόρδου Έλγιν [...]. Πιθανόν να ανήκει εις υμάς ή εις τους συντρόφους σας εν τη οδοιπορία. Ανταμείψας τους δύτας διά την εργασίαν των ταύτην παρέλαβα το αγαλμάτιον όπερ επιφυλάττομαι να σας αποστείλω τυχούσης ευκαιρίας».

Σε κάθε περίπτωση, στις 10 Οκτωβρίου ο Χάμιλτον υπέγραψε συμβόλαιο και με άλλους δύο Καλύμνιους δύτες, στους οποίους πρόσφερε 1.500 γρόσια παραπάνω υπό τον όρο να ανασύρουν όλα τα συμφωνηθέντα αντικείμενα, αλλιώς δε θα λάμβαναν την αμοιβή τους. Στις 16 Οκτωβρίου υπογράφηκε νέο συμβόλαιο με τους Καλύμνιους δύτες, το οποίο τροποποιούσε ορισμένους

όρους του αρχικού και όριζε πως η αμοιβή θα καθοριζόταν με βάση τον αριθμό των κιβωτίων που θα ανασύρονταν. Στις 3 Νοεμβρίου επιστρατεύτηκε και ο Σπετσιώτης Παναγιώτης Ανδρικήκης, ο οποίος ανέλαβε να βοηθήσει με το σκάφος του το έργο των δυτών. Ο Ανδρικήκης εργάστηκε μόνο δέκα ημέρες και έλαβε ως αμοιβή 50 γρόσια.

Πάντως στις 18 Δεκεμβρίου οι εργασίες σταμάτησαν λόγω των δυσμενών καιρικών συνθηκών, με τους δύτες να έχουν ανασύρει μόλις το 1/4 του φορτίου του πλοίου. Αμέσως μετά ο Χάμιλτον αναχώρησε από τα Κύθηρα.

Την ίδια περίοδο τα Κύθηρα είχαν αναστατωθεί και φήμες περί πειρατικών επιθέσεων με στόχο τη σύλληψη του ναυαγίου, την κατάληψη της εξουσίας και τη μεταβολή του πολιτειακού καθεστώτος στο νησί. Η πρώτη διάδοση αφορούσε τον Δημήτριο Γρηγοράκη από το Βαθύ της Μάνης, ο οποίος αμέσως μόλις έγινε γνωστό το ναυάγιο έστειλε επιστολή στον Καλούτση (25 Σεπτεμβρίου 1802) με την οποία έθετε τον εαυτό του στην υπηρεσία φύλαξης του ναυαγίου και του φορτίου του, διότι όπως υποστήριζε είχε ήδη εμποδίσει «πολλούς Μανιάτας, έτοιμους να μεταβώσιν εις Κύθηρα προς διαρπαγήν του πλοίου». Η είδηση μεταδόθηκε παραποιημένη στο νησί, με αποτέλεσμα τον Νοέμβριο να κυκλοφορήσει ευρύτατα η φήμη πως ο Καλούτσης από κοινού με τον γενικό πρόξενο της Βρετανίας στην Πάτρα και 300 Μανιάτες υπό την καθοδήγηση του Γρηγοράκη σχεδίαζαν την κατάληψη της εξουσίας στο νησί και την αποσχίρτησή του από την Επτάνησο Πολιτεία. Ο Καλούτσης έσπευσε να καθησυχάσει τους προεστούς των Κυθέρων, ενώ ταυτόχρονα διενήργησε ταχεία ανάκριση που αποκάλυψε πως η εν λόγω φήμη είχε ξεκινήσει από έναν... ιερέα.

Λίγες ημέρες αργότερα διαδόθηκε η πληροφορία πως ο πειρατής Αλέξανδρος Μανιάτης ή Αλεξανδρής, που πράγματι βρισκόταν με το πλοίο του στην περιοχή της Αγίας Πελαγίας Κυθέρων, σκόπευε να μεταβεί στον Αβλέμονα, προκειμένου να αρπάξει το πολύτιμο φορτίο του ναυαγίου. Αμέσως οι κάτοικοι του χωριού διατάχθηκαν να εισέλθουν ένοπλοι στο κάστρο του Αβλέμονα (Καστέλι) και ο Ανδρικήκης να διατηρεί ένοπλη φρουρά στο πλοίο του. Ο συναγερμός έληξε την 1η Δεκεμβρίου, όταν οι φρουροί που είχαν ακροβολιστεί σε διάφορα σημεία του νησιού ανέφεραν πως το πλοίο του Μανιάτη είχε αλλάξει πορεία απομακρυνόμενο από τα Κύθηρα.

Η ΑΝΕΛΚΥΣΗ ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΩΝ ΓΛΥΠΤΩΝ

Στις 4 Φεβρουαρίου 1803 ο Έλγιν έφτασε στον Αβλέμονα με τη φρεγάτα *Diana*. Χωρίς να αποβιβαστεί στην περιοχή, έστειλε δύο επιστολές προς τον Καλούτση: με την πρώτη τον ευχαριστούσε για τη μέχρι τότε συμβολή του στην ανέλκυση του φορτίου και με τη δεύτερη ζητούσε να αναστείλει κάθε περαιτέρω ενέργεια μέχρι να λάβει νεότερες οδηγίες του ίδιου. Η στάση αυτή του Έλγιν δικαιολογείται από το γεγονός πως μερικές ημέρες πριν –κι ενώ βρισκόταν στις

Σπέτσες– είχε υπογράψει αντίστοιχο συμβόλαιο με τον Βασίλειο Μανοκίνη, τον οποίο ο ίδιος είχε διορίσει ως υποπρόξενο της Βρετανίας στις Σπέτσες.

Πράγματι, ο Μανοκίνης έφτασε στα Κύθηρα στις 11 Φεβρουαρίου με πλοίο ρωσικών συμφερόντων και πλήρωμα πενήντα ατόμων, συμπεριλαμβανομένων πέντε επιβατών, προκειμένου να αναλάβει τον συντονισμό των εργασιών ανέλκυσης. Μολαταύτα οι εργασίες δεν ξεκίνησαν παρά τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους και μετά από νέο συμβόλαιο που υπέγραψε ο Καλούτσης με τους Καλύμνιους δύτες, οι οποίοι έως τον Δεκέμβριο είχαν ανέλκυσει ακόμα έντεκα κιβώτια, με αμοιβή 400 γρόσια για το καθένα. Τη σχετική είδηση μετέφερε στον Έλγιν ο Καλούτσης με επιστολή του στις 7 Ιανουαρίου 1804, στην οποία ανέφερε πως «δύναμαι ευχαρίστως να αναγγείλω υμίν ότι ήδη ένδεκα κιβώτια μαρμάρων εξαχθέντων εκ του βυθού της θαλάσσης ευρίσκονται ασφαλή εις την ξηράν». Σημειώνεται ότι κατά την τελευταία αυτή φάση των εργασιών είχε επιστρέψει στο νησί και ο Χάμιλτον, ο οποίος αναχώρησε εκ νέου τον Μάρτιο του 1804.

Στο μεταξύ και ενόψει της επικείμενης ολοκλήρωσης της ανέλκυσης του φορτίου του *Μέντορα*, οι Βρετανοί ανησυχούσαν ολοένα και περισσότερο για την ασφαλή μεταφορά των κιβωτίων στην Αγγλία. Ενδεικτική αυτής της ανησυχίας είναι και η επιστολή που απέστειλε στις 12 Οκτωβρίου 1803 προς τον Καλούτση ο πρέσβης της Αγγλίας στην Κέρκυρα Σπύρος Φορέστης, στην οποία υπογράμμιζε «όπως καθ' ην εποχήν ενεργήσετε την αποστολήν εις Μελίτην (σ.σ.: Μάλτα) να κάμετε χρήση ενός μεταφορικού καλώς οπλισμένου πλοίου δυναμένου ν' αντιταχθή εις οιονδήποτε πειρατικόν εχθρικόν τυχόν συναντηθι-σόμενον, καθόσον είναι πασίγνωστον ότι τα μάρμαρα ανήκουν εις τον Λόρδον Έλγιν, κι αν επιβιβασθούν εντός ουδετέρου και ανισχύρου πλοίου, η απώλεια αυτών είναι αναπόφευκτος, εκτός του ότι είναι ιδιοκτησία Άγγλου, και διά την αξίαν των ακόμη».

Στις 9 Ιουνίου 1804, οι δύτες εντόπισαν και ανέλκυσαν το δέκατο έκτο και τελευταίο κιβώτιο και λίγο αργότερα τον Θρόνο του Πρυτάνεως. Τα ανασυρόμενα κιβώτια και τα άλλα ευρήματα παρέμεναν στην ακτή του Αβλέμονα καλυμμένα με φύκια, θάμνους και μεγάλες πέτρες προκειμένου να προστατεύονται από τις καιρικές συνθήκες και με διαρκή φύλαξη από στρατιώτες που είχε επιστρατεύσει ο Καλούτσης και η τοπική διοίκηση.

Στις 8 Δεκεμβρίου 1804 κι ενώ πλέον είχε ανασυρθεί το σύνολο του φορτίου του *Μέντορα*, η επτανησιακή εφημερίδα *Monitore Settinsulare* δημοσίευσε τη σχετική είδηση, που περιλάμβανε και αποκαλυπτικές πληροφορίες. «Είναι γνωστό ότι, δυστυχώς, τον Σεπτέμβριο του 1802 βυθίστηκε [...] στην είσοδο του λιμανιού των Κυθήρων το αγγλικό πλοίο *Μέντωρ*, καθώς μετέφερε στο Λονδίνο δεκαέξι κασέλες γεμάτες με αρχαία μάρμαρα, όλα δουλεμένα με το χέρι του Φειδία, καθώς και τη μαρμαρίνη Έδρα του Πρυτάνεως των Αθηνών» τόνιζε χαρακτηριστικά η εφημερίδα και επεσήμαινε: «Όλα αυτά τα αριστουργήματα είχαν βρεθεί από τον ιδιοφυή Εξοχότατο Λόρδο Έλγιν, τότε Έκτακτο

Πρεσβευτή της Αυτού Μεγαλειότητας της Μεγάλης Βρετανίας στην οθωμανική Πύλη, τα οποία είχε συγκεντρώσει στην πρωτεύουσα του αρχαίου κάλλους και την πιο φημισμένη απ' όλες τις Πολιτείες. Είναι επίσης γνωστές οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν από τον Ευγενή Κύριο Δόκτορα Εμμανουήλ Καλούτση, [...] στον οποίο είχε αναθέσει ο προαναφερθείς Κύριος πρέσβης να προσπαθήσει, αντιμετωπίζοντας οποιοδήποτε κόστος και οποιοδήποτε εμπόδιο, να ανελκύσει το πολύτιμο φορτίο. Οι ανυπέρβλητες δυσκολίες δεν αποθάρρυναν τον κ. Καλούτση, ο οποίος τελικά, μετά από δύο χρόνια, με τη βοήθεια φημισμένων Καλύμνιων δυτών κατάφερε να ανελκύσει όλες τις κασέλες, μαζί με την Έδρα του Πρυτάνεως. Με αυτό το δύσκολο και ενδιαφέρον έργο φάνηκε χρήσιμος όχι μόνο στον Επιφανή Άγγλο, αλλά και σε όλους τους λάτρεις των Καλών Τεχνών, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν να είχαν μείνει αδιάφοροι στην απώλεια των πιο πολύτιμων υπολειμμάτων της ένδοξης Αρχαιότητας».

Δύο μήνες μετά (16 Φεβρουαρίου 1805), στο λιμάνι του Αβλέμονα κατέπλευσε η φορηγίδα του βρετανικού ναυτικού *Lady Shaw Stewart*, υπό τον πλοίαρχο Τζορτζ Πάρι, προκειμένου να φορτώσει τα κιβώτια και τα άλλα αντικείμενα που είχαν ανασυρθεί από το ναυάγιο του Μέντορα και να τα μεταφέρει στην Αγγλία, με ενδιάμεσο σταθμό τη Μάλτα. Ο Πάρι παρέλαβε τα αντικείμενα από τον Καλούτση και στο σχετικό έγγραφο παράδοσης-παραλαβής που υπογράφηκε σημειωνόταν χαρακτηριστικά: «Παρέλαβε ο κ. Τζορτζ Πάρι [...] πλοίαρχος της βασιλικής βρετανικής φορηγίδας υπ' αριθμόν 99 με το όνομα *Lady Shaw Stewart*, από τον Εμμανουήλ Καλούτση [...] και επιβίβασε στο ίδιο πλοίο, το οποίο ζητήθηκε γι' αυτόν ακριβώς τον σκοπό από τον Αλέξανδρο Μπολ, Διοικητή της Μελίτης, τα επόμενα είδη, τα οποία διασώθηκαν από τον προαναφερθέντα πρόξενο και τα οποία ανήκουν στον Εξοχώτατο Κόμη Δε Έλγιν, για να τα μεταφέρει στο προαναφερθέν νησί σύμφωνα με τις διαταγές του, υπό τη συνοδεία του βρετανικού βασιλικού πλοίου *Il Renard* και να τα παραδώσει στον προαναφερθέντα Κύριο Διοικητή, παραγγελιοδόχο και εντολοδόχο του Κόμητα Δε Έλγιν». Στο έγγραφο είχε προσαρτηθεί πλήρης κατάλογος των αντικειμένων που είχαν μεταφερθεί στη βρετανική φορηγίδα, μεταξύ των οποίων ήταν «μία Έδρα μαρμάρινη του Πρυτάνεως των Αθηνών χωρίς κιβώτιο ή κάποιο σήμα», καθώς και «δώδεκα κιβώτια καρφωμένα και καλά προσαρμοσμένα με αρχαία μάρμαρα των Αθηνών πολύ καλά τακτοποιημένα». Σημειώνεται ότι τα τέσσερα κιβώτια που ανήκαν στον Λικ είχαν νωρίτερα σταλεί στον πρόξενο της Αγγλίας στη Σμύρνη και κατόπιν στο Λονδίνο.

ΟΙ ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ

Μετά την οριστική μεταφορά του φορτίου του Μέντορα στην Αγγλία, η υπόθεση του ναυαγίου σχεδόν ξεχάστηκε, με την εξαίρεση μιας σειράς σχετικών άρθρων του ιστορικού, γεωγράφου και ιδρυτικού μέλους της Ιστορικής και

Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος Αντώνη Μηλιαράκη, στο περιοδικό *Εστία* το 1888. Η πρώτη αναφορά που υπάρχει στο Ιστορικό Αρχείο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας για το ναυάγιο αυτό συνδέεται με την επιχείρηση ανέλκυσης αρχαιολογικών αντικειμένων από τον βυθό των Αντικυθήρων από Συμιακούς σφουγγαράδες το 1900, που αποτελούσε την πρώτη οργανωμένη επιχείρηση του είδους, με την ενεργή συμμετοχή του Υπουργείου Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Παιδείας, το οποίο πρόσφερε χρήματα και τεχνολογική υποστήριξη.

Αρκετές δεκαετίες αργότερα, το 1975, την περιοχή ερεύνησε ο Γάλλος ωκεανογράφος Ζακ Υβ Κουστό, χωρίς ωστόσο να καταφέρει να εντοπίσει την ακριβή θέση του ναυαγίου. Τον Ιούλιο του 1980, ομάδα αυτοδυτών του Ινστιτούτου Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών (IENAE) εγκαταστάθηκε στον μικρό όρμο του Αγίου Νικολάου στον Αβλέμονα, προκειμένου να πραγματοποιήσει τον πλήρη εντοπισμό και την αναγνώριση του ναυαγίου. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο του αναρροφητήρα (διοχέτευση αέρα μέσω σωλήνα στο σημείο του ναυαγίου, ώστε να γίνεται «αναρρόφηση» μικρών αντικειμένων από τον βυθό, π.χ. άμμος, φύκια, μικρές πέτρες κτλ.), η ομάδα κατάφερε να εντοπίσει το σκάφος, μισοθαμμένο από την αριστερή του πλευρά, σε βάθος 40 εκ. κάτω από την άμμο. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, η πλευρά αυτή του *Μέντορα* είχε διατηρηθεί σε πολύ καλύτερη κατάσταση από τη δεξιά, που είχε καταστραφεί τόσο από την πρόσκρουση στα βράχια όσο και κατά τη διάρκεια ανέλκυσης των κιβωτίων στις αρχές του 19ου αιώνα. Κατά τη διάρκεια των ανασκαφικών τομών βρέθηκαν ακόμα μικρά αντικείμενα, πιθανότατα βόλια, αφού στον *Μέντορα* υπήρχαν όπλα ώστε να αντιμετωπιστεί ενδεχόμενη πειρατική επίθεση.

Οι συστηματικές έρευνες επαναλήφθηκαν μετά το 2009, από κλιμάκιο της Εφορείας Εναλίων Αρχαιοτήτων, με επιστημονικό υπεύθυνο τον καταδυόμενο αρχαιολόγο δρ. Δημήτρη Κουρκουμέλη και την υποστήριξη του αυστραλιανού σωματείου Κυθηρίων εξ Αυστραλίας Kytherian Research Group, του Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος και του Κοινοφελούς Ιδρύματος Ιωάννη Γ. Λάτση. Κατά τις έρευνες αυτές, από το πρυμναίο κυρίως τμήμα του *Μέντορα* ανελκύστηκαν αντικείμενα που χρησιμοποιούσε το πλήρωμά του, όπως γυάλινα, πήλινα ή πορσελάνινα σκεύη (μελανοδοχεία, διακοσμητικά αντικείμενα κ.ά.), κουμπιά από στολές και άλλα ενδύματα, νομίσματα της συγκεκριμένης περιόδου (το ένα είναι του 1788 και έχει ταυτιστεί ως ολλανδικό), πόρπες, δακτυλίδια, τρεις πιστόλες, βόλια διαφόρων διαμετρημάτων, μια μικρή οβίδα, όργανα ναυσιπλοΐας, καθώς και τρία αρχαία νομίσματα, ένα από τα οποία πιθανόν να χρησιμοποιούνταν ως κόσμημα, καθώς φέρει διαμπερή οπή.

Κατά την έρευνα στο πρωραίο τμήμα διαπιστώθηκε πως το σκαρί του πλοίου σε μήκος 10 μέτρων διασώζεται σε αρκετά καλή κατάσταση και για την περαιτέρω προστασία του καλύφθηκε με ειδικό γεωύφασμα. Όμως τα σημαντικότερα από αρχαιολογική άποψη ευρήματα εντοπίστηκαν τον Ιούνιο του 2013. Πρόκειται για δύο θραύσματα από αιγυπτιακές αρχαιότητες, που βρίσκονταν

κάτω από τον αμμώδη πυθμένα, σε βάθος 50-70 εκ. Το πρώτο (40 x 15 εκ.) ανήκει σε φαραωνικό γλυπτό από την εποχή του Νέου Βασιλείου (1570-1070 π.Χ.), ενώ το δεύτερο (23 x 16 εκ.) αποτελεί τμήμα ανάγλυφης στήλης του καθισμένου θεού Ρα, που κρατά στο χέρι το «κλειδί της ζωής» (ύστερης Πτολεμαϊκής περιόδου, 1ος αι. π.Χ.). Επίσης, το καλοκαίρι του 2015 βρέθηκαν ένα μικρό ακέραιο λίθινο αγγείο και τρεις αρχαίες λαβές ροδιακών αμφορέων (δύο από αυτές είναι ενσφράγιστες), που σύμφωνα με τις αρχικές εκτιμήσεις χρονολογούνται στον 3ο αι. π.Χ.

Ήταν η πρώτη φορά μετά από δύο αιώνες που η Ελλάδα ανακτούσε αρχαιότητες από το φορτίο του συγκεκριμένου πλοίου.

ΠΗΓΕΣ

Αρχείο εφημερίδων Έθνος, *Ελεύθερος Τύπος*, Πρώτο Θέμα και *Το Βήμα*.

«Η λεηλασία των ελληνικών μνημείων» (επιμ. Γιώργος Τόλιας), *Επτά Ημέρες* (εφ. *Η Καθημερινή*), 20 Οκτωβρίου 1996.

Ελένη Ε. Κούκιου, *Η αρπαγή των γλυπτών του Παρθενώνας (από τον Λόρδο Έλγιν) – Ανέκδοτα έγγραφα (1802-1812) – Τα τεκμήρια ενός πολιτιστικού εγκλήματος*, Εταιρεία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, 2002.

Γεώργιος Λεοντίνης, «The Wreck of the Mentor on the Coast of the Island of Kythera and the Operation to Retrieve, Salvage and Transport the Parthenon Sculptures to London (1802-1805)» στο www.academia.edu/376886.

Γεώργιος Μάνεσης, «Το εν Κυθήροις ναυάγιον του Μέντορος τη 5η Σεπτεμβρίου 1802, εφ. *Ελπίς Ζακύνθου*, 11 Φεβρουαρίου – 11 Μαρτίου 1901, φυλ. 1322-1326.

Αντώνιος Μηλιαράκης, «Περί των

Ελγινείων Μαρμάρων», περ. *Εστία* (1888), φύλ. 669-676.

Σπυρίδων Στάθης, «Τα κυθηραϊκά χρονικά του ιερέως Γρηγορίου Λογοθέτη», *Κυθηραϊκή Επιθεώρησης*, 1923 (σ. 357).

Kytherian Research Group Inc., «Mentor Shipwreck», στο <http://krg.org.au/mentor>.

A. H. Smith, «Lord Elgin and his Collection», *The Journal of Hellenic Studies*, vol. 36, 1916.